

ЕНЕРГЕТИЧНА СТИЛЬНІСТЬ ГЛИБИНИ (МОНАДИ МИКОЛИ ЖУЛИНСЬКОГО)

У найбільш самобутніх виявах і харизматичних постатях літературознавство відверто трансформується в інтелектуальну культуру, що не тільки впливає на художню свідомість, не лише постачає посутні для розумового розвитку ейдоси та концепції, а й зовсім не проти того, щоб за критеріями своєї значущості стати врівень із самою літературою. Літературознавство дедалі більше усвідомлює себе мистецькою сферою, у якій поєднуються сюжетно-розумове, образно-ігрове й експресивно-динамічне начала.

Переформатування літературознавства в інтелектуальне мистецтво – це не тільки абсолютно закономірний, а й неминучий процес, оскільки воно засноване на ментальній спорідненості художньої літератури й науки про неї. Та й серед світових й українських письменників чимало таких, які починали з літературознавчих студій. І все ж у наближенні літературознавства до полюсів мистецтва найпомітнішу роль відіграли вчені-інтелектуали, які транспонували клейноди художності у власні дослідження і книжки. На українському культурному ґрунті один із них – Микола Жулинський, ім'я якого для мислячих прошарків суспільства не менш відоме, ніж імена добре тиражованих і старанно пропіарених письменників.

Свою творчою діяльністю М. Жулинський спрямував літературознавство в річище, яким традиційно розвивалася національна художня думка, – духовного джерела для спраглих і духотворних орієнтирів для діяльних. У його статтях і монографіях порушено незчисленну кількість питань – етичних, естетичних, культурологічних, світоглядних, аксіологічних, онтологічних. І на всі питання він тут же, у контексті означених проблем і аспектів, вербалізує свої моделі відповідей. Продовжуючи місію літератури, дослідник крізь призматику літературознавства прагне якомога глибше відчувати, зрозуміти й виразити семантику тих стадій буття, якими йому доводилося й доводиться проходити.

Проте найвизначальнішою відповіддю М. Жулинського на ті запити й виклики, що їх виставляла, пропонувала й загострювала соціокультурна доба, стала його надзвичайна творча працездатність. Протягом свого наукового розвитку він друкує рецензії, полемічні рефлексії, аналітичні огляди, літературознавчі есеї в багатопрофільному спектрі видань.

Свої численні статті публікує у столичних літературних часописах “Дніпро”, “Вітчизна”, “Київ”, “Всесвіт”, “Радуга”, “Сучасність”, “Літературна Україна”, регіональних (не за статусом, а за місцем випуску) часописах “Жовтень”, “Прапор”, “Донбас”, “Кур'єр Кривбасу”, московському журналі “Дружба народів”, мистецькому часопису “Український театр”, репрезентативних виданнях “Україна” і “News from Ukraine”, інформаційно-політичних газетах “Голос України” й “Урядовий кур'єр”.

Його розвідки систематично друкуються в наукових журналах “Радянське літературознавство” й “Вісник АН УРСР” (а потім у цих ж виданнях під трансформованими назвами – відповідно “Слово і Час” та “Вісник НАН України”), у відомих російських часописах “Литературное обозрение”, “Вопросы литературы”, “Литературная газета”.

Дослідження М. Жулинського з'являються в різноманітних збірниках – літературно-критичних статей “Література і сучасність”, літературно-критичних оглядів “Рік'73”, “Рік'75”, “Рік'77”, “Рік'80”, досліджень і портретів “Контрасти”, колективній монографії “Сравнительно-историческое изучение и теоретические

вопросы развития современных литератур”. Він підготував серію статей для “Української літературної енциклопедії”, а також розділи до “Історії української літератури ХХ століття”.

Ключові конструенти власної концепції літератури, пульсації художньої свідомості М. Жулинський висловив і сформулював у монографічних дослідженнях “Пафос життєствердження” (1974), “Людина як міра часу” (1979), “Человек в литературе” (1983), “Наближення” (1986), “Із забуття – в безсмертя” (1990), “Олег Ольжич і Олена Теліга” (2001), “Духовна спрага по втраченій Батьківщині” (2002), “Слово і доля” (2006), “Він знав, “як багато важить слово...” (2008) та ін.

Його літературознавчий погляд завжди зосереджувався на трьох монадах – знакових векторах літературного процесу, контурах еволюції письменника й ексклюзиві його художньо-стильової манери. Цю ж думку можна виразити схемою “літпроцес – письменник – стиль”, у якій не варто шукати стрижневої монади-конструкта, позаяк кожна з них пріоритетна для вченого й уможливується наявністю, виокремленістю двох інших.

Микола Жулинський сповідує панорамний принцип сприйняття літератури. Літературний процес, за його концепцією, концентровано виявляє свої тенденції в письменниках, які стали національними і світовими величинами, і він звертається переважно до саме такого – лідерного, брендового ряду. Він виходить із постулату, що текст емблематичного митця – це зазвичай більше, ніж твір. Це аксіологічне послання, духовна ініціатива, естетико-культурна пропозиція. Його бентежать не просто семантика художньої концепції чи смислові наголоси письменника. Він вловлює мисленнєві художні месиджі, вербалізовані сюжетами, зіткненнями, поетикальними засобами, композиційними рішеннями. Чим потужніший митець – тим вагоміший його текстовий месидж – тим проникливішого вдумування він потребує.

Саме тому в монографіях М. Жулинського об’єктом аналітичної уваги стають Макс Фріш і Жан-Поль Сартр, Альбер Камю й Кобо Абе, Данііл Гранін і Чингіз Айтматов, Юрій Бондарєв і Чабуа Аміреджибі, Валентин Распутін і Пауль Куусберг, Нодар Думбадзе і Василь Биков, Павло Загребельний і Юрій Мушкетик, Володимир Дрозд і Олесь Гончар (“Людина як міра часу”, “Человек в литературе”). Його дослідницький зір, наукове мислення позначені нескінченною динамічністю, і цьому також є пояснення: дослідник з неабиякою чутливістю і проникливістю відстежує зміни в письменницьких концепціях, художніх конфліктах, колористиці мовостилю, оскільки всі ці зміни пов’язані з постійним “перемиканням напруги” в самому багатоскладному нерві життя. Одна з його засадничих естетичних формул безпосередньо інсталює макротезу про динамічну природу літературознавчого мислення, адже “литература имеет дело с непрерывно изменяющимся человеком” (“Человек в литературе”).

Аналізуючи естетичні трансформації в текстах і – ширше – свідомісних порухах письменників, М. Жулинський постійно відчуває узагальнювальні пласти, приховані за письменницькими еволюціями. Художньо-образний розвій стає одкровенням, запрошенням до аналітичного діалогу, поштовхом до розробки нових смислових кар’єрів, стимулює поглиблення рівня дослідницької думки. І тому діагностування письменницької самотності невимушено ущільнюється, увиразнюється звучанням думок із широким річищем, які й нині можуть стати лейтмотивом ґрунтового гуманітарного дослідження; скажімо, такі: “Мабуть, найскладніше – це поглиблення вивчення самого механізму взаємодії біологічного і соціального в людині” (“Людина як міра часу”); “Литература настолько остро ощущает сложность проблемы морального становления молодого человека, что довольно часто создает для усиления

этой проблемы трагические ситуации” (“Человек в литературе”); “Письменник, його життя і літературна спадщина набагато складніші від наших однозначних уявлень, визначень і узагальнень” (“Наближення”).

Узагальнені рефлексії в есеях і монографіях М. Жулинського аналітично вигиптувані спостереженнями над ексклюзивними, а то й унікальними виявами художньо-стильової манери письменника. Він уміє під такими зоровими софітами подати характер й естетичну філософію митця, специфіку його “внутрішньої лабораторії”, індивідуального почерку, стильової цільності, зроченості чи, навпаки, строкатості, що ці смислові ейдоси-характеристики вкарбовуються в пам’яті не менше, аніж образи власне художнього тексту. Він тонко відтінює відмінність письменницьких натур, способів думання і світовираження, знаходячи найвлучніші деталі та найпосутніші характеристики. Літературознавчі означення постають виразними й рельєфними мазками, образними фарбами, що справляють враження достеменного дослідницького живопису або наукового роману.

Зіставляючи в концептуальному просторі однієї монографії персоналії та художні портрети Василя Земляка, Григора Тютюнника, Володимира Дрозда, обстежуючи колізії їхніх біографій, формування літературних доль, виявляючи особливості їхніх натур, творів, стильових манер, М. Жулинський удається до текстових фрагментів, які можна зорозво побачити й увявити з кінематографічною акцентованістю. Він малює думками такі літературознавчі фрески: “Земляк любив сам процес творчості. Натхнення захоплювало його навально і він потім не міг пояснити, чому саме так, а не інакше вчинив його герой, чому він раптово заперечує один сюжетний хід, а натомість пропонує інший, здавалось, діаметрально протилежний логіці розвитку подій”; “Григір наче прислухався до кожного слова, до кожної фрази персонажів, вивіряв кожен їхній вчинок і стежив за логікою характеротворення: не муштрувати надуманими колізіями героїв, не нав’язувати їм своєї письменницької волі. Над героями Григора Тютюнника не можна посміятися. Їм можна співчувати, їх можна жаліти, але – не сміятися. Добрі люди в нього наділені, як правило, внутрішнім почуттям гумору. Злі люди позбавлені цього почуття. Бо гумор, сміх – це наче “візитна картка” гідності, чуйності, милосердя, активного, розумного і душевного добротворення”; “У художньому світі Володимира Дрозда все можна віднайти і відкрити: і веселу фантастику, і життєву, нерідко сувору, безжальну правду, і невичерпно багату поетичну фантазію. Перечитайте “сторінки веселої автобіографії” під назвою “Як я народився” чи в’язку небилиць із далекого минулого, які правдиво переповів колгоспний коваль, “Замглай”, чи фантастичне оповідання “Пігмаліон”, чи, наприклад, притчу “Сонце”, і перед вами відкриється багатобарвний, іронічно-хімічний, парадоксально “зміщений” світ казкових образів і реальних проблем” (“Наближення”).

Микола Жулинський розпочав літературознавчу творчість із обсервації актуальної літератури – прози, поезії та драматургії своїх сучасників, серед яких були Іван Григурко, Євген Гуцало, Віталій Коротич, Дмитро Павличко, Михайло Стельмах, Іван Драч, Борис Олійник та ін. Проте з плином естетичного й соціодуховного часу він відчуває внутрішню потребу у зверненні *ad fontes* – себто в розробці літературних родовищ, що прямо чи опосередковано стали підґрунтям для української літератури другої половини ХХ століття. У напрямку “до джерел” М. Жулинський досліджує три основні ніші – життєтворчість класиків (Григорія Квітки-Основ’яненка, Миколи Гоголя, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Пантелеймона Куліша), шукання митців-інтелектуалів першої третини ХХ ст. (Олександра Олеся, Григорія Чупринки, Павла Тичини, Валер’яна Поліщука, Євгена Плужника), перипетії доль і концепти творів

діаспорних письменників (Уласа Самчука, Івана Багряного, Василя Барки, Юрія Лавріненка, Григорія Костюка, Богдана Бойчука). Річище *ad fontes* оприявнює в його дослідженнях і книжках інший рівень актуальності – історико-ментальних засад, парадоксів, суперечностей у розвитку національної культури й духовності.

М. Жулинського завжди з граничним захватом, інтересом цікавить та літературна персоналія, діяльність якої він розглядає в цей момент. У цьому сенсі для вченого-мислителя немає й не може бути компромісів. І все ж є постаті, яких він досліджував з особливою мисленнєвою фундаментальністю та емоційною проникливістю. У них для дослідника сконцентрувалися, згенерувалися найбільш проблемні, дилемні й антиномії української дійсності, до того ж не тільки у форматі ХХ століття. Це Микола Хвильовий і Володимир Винниченко, життєшлях і художня діяльність яких у студіях М. Жулинського потрактована як символ злетів і падінь “проукраїнських” сподівань усіх основних вимірів – художньо-естетичного, націєтворчого, соціодержавного.

В есеях про цих митців-інтелектуалів (“Талант, що прагнув до зір” (1989), “Усі сорок років творчого життя” (1989), “Спектакль, розіграний задля ідей...” (1990), “Микола Хвильовий” (1991), “Голгофа українця Володимира Винниченка” (1991)) з невимушеною органічністю відсинтезуються соціодуховний інтер’єр часу і глибини письменницьких психологій, драматична узагальненість спостережень, експансивна напруга умовиводів і досконале проникнення в семантичні знаки й вектори різноманітних документів, статистичних матеріалів, історичної конкретики. Погляд та інтерпретації М. Жулинського уяскравлюються стильовими ознаками темпераментного, ба навіть пасіонарного есеїста.

Мисленнєвий рух “до джерел” оприявлюється крос-літературним форматом, коли ситуативну взаємодотичність виявляють Григорій Сковорода й Олександр Довженко, Тарас Шевченко й Павло Тичина, Людмила Старицька-Черняхівська і Гнат Михайличенко, Михайло Драї-Хмара й Богдан-Ігор Антонич, Зінаїда Тулуб й Олег Ольжич, Олена Теліга й Василь Стус (“Із забуття – в безсмертя”, “Слово і доля”). Перефразуючи один із висловів М. Жулинського, можна сказати, що в його літературознавчій творчості живе, нуртує, непокоїться зміна літературних віх – від ХІХ через ХХ й аж до початку ХХІ століття, даючи змогу докладно, цілезосереджено й на просторому фактичному матеріалі проаналізувати “больові зони” та рушійні чинники розвитку національної культури й життя.

Упродовж свого літературознавчого розвою, що розпочався наприкінці 1960-х років (перша публікація, як свідчать біобібліографічні джерела, відбулася 1969 року в часопису “Жовтень”, № 8), Микола Жулинський прагнув реальної діагностики сучасної та відомої йому художньої творчості. У своїх критичних есеях та монографічних дослідженнях він з енергетичною послідовністю проводить думку-тезу про “складні проблеми” дійсності, художньої творчості, естетики, з якими постійно стикаються літературознавці. Такий підхід щодо сприйняття й потрактування діахронічного та синхронічного літпроцесу ось уже сорок десятиліть складає основу ціннісного кредо й самого Миколи Жулинського, який був і залишається переконаним, що досліджувати – це означає охопити літературно-художню проблему в усій її складності й з усіма її незручними, неприбраними, неприборканими виявами.

А це ще одна максима, що не тільки зближує – споріднює характер мисленнєвої діяльності художника й літературознавця.

м. Херсон

